

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNDE EMPATİ-ÖZGECİLİK İLİŞKİSİ VE ÖZGECİ DAVRANIŞIN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

THE RELATION OF EMPATHY-ALTRUISM AND THE INVESTIGATION OF ALTRUISTIC BEHAVIOUR WITH REGARD TO SOME VARIABLES OF NURSING STUDENTS

Dilek AVCI¹ Diler AYDIN¹ Ferda ÖZBAŞARAN²

¹Balıkesir Üniversitesi Bandırma Sağlık Yüksekokulu, Bandırma/Balıkesir. ²Balıkesir Üniversitesi Balıkesir Sağlık Yüksekokulu, Balıkesir.

Yazışma Adresi:

Dilek AVCI

Balıkesir Üniversitesi Bandırma Sağlık Yüksekokulu Kurtuluş Cad. 10200 Bandırma / Balıkesir 10200 Balıkesir – Türkiye

E posta: daydinator@gmail.com

Kabul Tarihi: 19 Temmuz 2013

Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi

ISSN: 2146-9601

e-ISSN: 2147-2238

bsbd@balikesir.edu.tr

www.bau-sbdergisi.com

ÖZET

AMAÇ: Bu çalışmanın amacı, hemşirelik öğrencilerinde empati-özgecilik ilişkisini ve özgeci davranışı etkileyen faktörleri belirlemektir.

YÖNTEMLER: Araştırma Balıkesir Üniversitesi Bandırma Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü'nde öğrenim gören 218 öğrenci ile yürütülmüştür. Veriler Kişisel Bilgi Formu, Özgecilik Ölçeği ve Empatik Eğilim Ölçeği ile toplanmıştır. Bulguların değerlendirilmesinde yüzdelik dağılım, pearson korelasyon analizi, t testi, Anova ve Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

BULGULAR: Öğrencilerin empatik eğilim puan ortalamaları X=67.66, özgecilik puan ortalamaları ise X=70.16'dır. Empatik eğilim ve özgecilik düzeyi arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Anne- babası okuryazar olmayan ve yakın arkadaşı olmayan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin anlamlı düzeyde düşük olduğu saptanmıştır.

SONUÇ: Hemşirelik eğitiminde öğrencilere özgecilik gibi profesyonel değerlerin öğretilmesi ve öğrencilerin empatik beceri ve eğilimlerinin geliştirilmesi oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Özgecilik, empatik eğilim, prososyal davranış, hemşirelik öğrencisi.

SUMMARY

OBJECTIVE: The objective of this study was to investigate the relationship between empathy and altruism in nursing students, and identify the factors affecting the altruistic behavior.

METHODS: The study was conducted with 218 students receiving education at Balıkesir University, Bandırma High School of Nursing. Data were collected by Personal Information Form, Altruistic Scale and Emphatic Tendency Scale. Percentage, Pearson correlation analysis, t test, Anova and Kruskal Wallis tests were used for the analysis of the data.

RESULTS: Students' average scores of empathic tendency were X=67.66, mean scores of altruism were X=70.16. There was a positive and statistically significant relationship between empathic tendency and altruism. Students, whose parents were literate and who had no close friend, were found to have significantly lower levels of altruism.

CONCLUSION: It is very important to teach nursing students the professional values such as altruism and develop their empathic skills and tendencies.

Key words: Altruism, empathic tendency, pro-social behavior, nursing student.

GİRİŞ

Hemşirelik uygulamalarının temelini oluşturan profesyonel değerlerden biri de özgeciliktir^{1,2}. Özgecilik başkalarının yararını da kendi yararı kadar gözetme ya da diğer insanlara maddi veya manevi kişisel çıkar gözetmeksizin yararlı olmaya çalışma ve bencillik karşıtı hareketlerde bulunma olarak tanımlanmaktadır³⁻⁵. Özgecilik paylaşma, yardım etme, destekleme ve koruyup bakım verme gibi birçok sosyal davranışı kapsamakta ve olumlu sosyal davranış (prososyal davranış) grubu

içerisinde ele alınmaktadır^{4,6}. Prososyal davranış, başkasının yararı için yapılan bilinçli ve gönüllü davranıştır^{7,8}. Son yıllarda prososyal davranış ve onun göstergeleriyle ilgili çalışmalarda bir artış olmuş ve bu dikkatin çoğu empati kavramı üzerine yoğunlaşmıştır^{6,9,10}. Empati, bir kişinin kendisini karsısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısı ile bakması, o kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecidir. Empatik eğilim ise bireyin empati yapabilme potansiyelidir¹¹. Empatik eğilim,

danışanın duygularını anlama ve duygusal yaşantılarından etkilenme yeteneği, yardım etme isteği olarak belirtilmektedir¹¹. Bu açıdan bakıldığında empatik eğilimler özgeci davranış üzerine olumlu etkiye neden olmakta ve özgeci davranışın tanımlanmasında empatik eğilim bir kriter olarak kullanılmaktadır^{8,12}.

Empatik beceri ve eğilimin başkalarının sıkıntılarını azaltmak için özgeci davranışlara yol açtığı belirtilmektedir^{6,7,9}. Empatik eğilimlere sahip olan insanlar, ihtiyaç içinde algıladıkları kişiye daha yüksek oranda yardım etmektedirler^{12,13}. Yapılan çalışmalarda zor durumda ve yardıma gereksinimi olan kişilere empati kuranların, empati kurmayanlara oranla daha fazla özgeci olduklarını göstermektedir^{2,12,13}. Özgeci bir meslek olan hemşirelikte de empati düzeyi yüksek olan hemşirenin hastasını anlaması ve yardım ediciliğinin, empati düzeyi düşük hemşirelerden daha iyi olması beklenmektedir¹³. Literatürde de hemşireliğin temelinde özgeciliğin yer aldığı ve özgeciliği yüksek düzeyde olan kişilerin insanlara yardım etmeği istedikleri için hemşirelik mesleğini seçtikleri belirtilmektedir^{2,4}.

Özgeciliğin hemşirelerin sahip olması gereken temel değerlerden biri olduğunu vurgulayan çok sayıda kaynağa karşın konu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde, yurtdışında hemşirelik öğrencilerini ele alan az sayıda araştırma olduğu ülkemizde ise eğitim fakültesi öğrencileri ile ilgili sınırlı sayıda araştırma yapıldığı ve hemşirelik öğrencilerini ele alan çalışmaların olmadığı dikkat çekmektedir. Oysaki özgeci davranışların hangi eğilimlerle ilişkili olduğuna yönelik çalışmalar, özgeci davranış ve ilgili süreçleri anlamamıza katkı sağlayacaktır. Özgecilik ve empatik eğilimlerin hemşirelik mesleği ile doğrudan ilişkisinin olduğu açıktır. Bu bağlamda nitelikli hemşirelik bakımı için hemşirelik eğitiminde öğrencilere mesleki değerleri öğretmek, iletişim ve yardım etme becerilerini geliştirmek oldukça önemlidir^{1,2,4,14}. Bu nedenle bu çalışmada hemşirelik öğrencilerinde empati-özgecilik ilişkisi ve özgeci davranışı etkileyen faktörleri belirlemek amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Şekli

Bu araştırma tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2011–2012 eğitim-öğretim yılında Balıkesir Üniversitesi Bandırma Sağlık Yüksekokulu

Hemşirelik Bölümü'nde öğrenim gören tüm öğrenciler oluşturmuştur. Belirlenen dönemde Bandırma Sağlık Yüksek Okulu'nda 228 öğrenci öğrenim görmüştür. Araştırmada örneklem seçimine gidilmemiş, tüm evrene ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak verilerin toplandığı tarihte okulda bulunmayan, çalışmaya katılmayı kabul etmeyen ve veri toplama araçlarını eksik dolduran öğrenciler kapsam dışı bırakılarak 218 öğrenci üzerinden veri analizi yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri Kişisel Bilgi Formu, Özgecilik Ölçeği ve Empatik Eğilim Ölçeği ile toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından literatürden^{1,2,4,13,14} yararlanılarak hazırlanan formda öğrencilerin sosyodemografik özelliklerini (yaş, cinsiyet, anne- baba eğitimi, vb.) ve hemşirelik bölümünü tercih etme, yaptığı tercihten memnun olma durumu gibi özgecilik düzeyini etkileyebileceği düşünülen 15 soru yer almaktadır.

Özgecilik Ölçeği: Ölçek, London ve Bower tarafından 1968 yılında bireylerin olumlu sosyal davranışlarından biri olan özgecilik düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Türkçe'ye uyarlanması Akbaba tarafından 1994 ve 2001 yıllarında yapılmıştır. Ölçek 20 maddeden ve aile, sorumluluk, sosyallik, yardımseverlik olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. 5'li likert tipi ölçekte, 1 en azı, 5 ise en fazlayı ifade etmektedir. İşaretlenen dereceler toplanarak toplam puan elde edilir. Ölçekten elde edilebilecek en yüksek puan 100, en düşük puan 20'dir. Puan yüksekliği özgecilik düzeyinin yüksek olduğunu, düşüklüğü ise özgecilik düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir¹⁵.

Empatik Eğilim Ölçeği: Bireyin günlük yaşamdaki empati kurma potansiyelini ölçmek amacıyla, 1988 yılında Dökmen tarafından geliştirilmiştir. Ölçek toplam 20 maddeden oluşmaktadır ve 5'li likert tipte (1 = tamamen aykırı, 2 = oldukça aykırı, 3 = kararsızım, 4 = oldukça uygun, 5 = tamamen uygun) hazırlanmış bir ölçektir. Ölçekten elde edilebilecek en yüksek puan 100, en düşük puan 20'dir. Toplam puan bireylerin empatik eğilim puanlarını ifade eder, puanın yüksek olması empatik eğilimin yüksek olduğunu; düşük olması empatik eğilimin düşük olduğunu gösterir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı 0.72 olarak bulunmuştur¹⁶.

Uygulama

Çalışmaya başlamadan önce kurumdan yazılı izin alınmıştır. Öğrencilere araştırmanın amacı anlatılmış ve sözlü onamları alınmıştır. Öğrencilere anket ve ölçeklerin uygulanma saati ders programlarına göre düzenlenmiş ve sınıflarda uygulanmıştır. Uygulama yaklaşık 15–20 dakika sürmüştür.

İstatistiksel Değerlendirme

Veriler bilgisayar ortamında değerlendirilmiştir. İstatistiksel analizlerde yüzdeler dağılım, iki yönlü korelasyon analizi, t testi, Anova ve Kruskal Wallis testleri kullanılmıştır. İstatistiksel testlerin anlamlılık düzeyi için $p < 0,05$ değeri kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin %72.5'i kız; %32.1'i birinci sınıf, %28.4'ü ikinci sınıf, %23.9'u üçüncü sınıf, %15.6'sı dördüncü sınıfta öğrenim görmektedir. Yaşları 18 ile 27 arasında değişmekte olup, yaş ortalamaları 20.66 ± 1.53 'tür. Öğrencilerin %61.9'unun annesi ve %50.5'inin babası ilköğretim mezunudur. Annelerinin 82.6'sı, babalarının ise %25.2'si çalışmamaktadır. Öğrencilerin %49.1'i iki kardeş, %3.7'si tek çocuk olup, büyük çoğunluğu (%83.0) yakın arkadaş sayısının 1–10 arasında olduğunu, %6.9'u ise hiç yakın arkadaşının olmadığını belirtmişlerdir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin %59.6'sı hemşirelik mesleğini isteyerek, %22'si aile yönlendirmesi ile ve %18.3'ü tesadüfen seçtiklerini ve büyük çoğunluğu (%83.5) hemşirelik mesleğini seçmekten memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin empatik eğilim puan ortalamaları $X=67.66$, özgecilik puan ortalamaları ise $X=70.16$ olarak bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin empatik eğilimleri ve özgecilik düzeyleri arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur ($r = 0.18$, $p = 0.007$). Bu sonuç, öğrencilerin empatik eğilimleri yükseldikçe özgecilik düzeylerinin de yükseldiği anlamına gelmektedir.

Tablo 1. Öğrencilerin Empatik Eğilim ve Özgecilik Ölçeği puan ortalamalarının dağılımı

Değişkenler	X±SS	Min	Max	Puan Aralığı
Empatik Eğilim	67.66±6.20	50	89	20–100
Özgecilik Düzeyi	70.16±9.94	42	92	20–100

Tablo 2. Öğrencilerin empatik eğilim ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişki

	Empatik Eğilim	Özgecilik Düzeyi
Empatik Eğilim	r	1
	p	0.007*
	n	218
Özgecilik Düzeyi	r	0.182
	p	0.007*
	n	218

* $p < 0.01$

Tablo 3. Öğrencilerin bireysel özelliklerine göre özgecilik puan ortalamalarının dağılımı

Bireysel Özellikler	n	%	Özgecilik Düzeyi X±SS	Test
Cinsiyet				
Kız	158	72.5	70.94±9.17	t=1.886
Erkek	60	27.5	68.11±11.57	p=0.370
Anne Eğitim Düzeyi				
Okuryazar değil	23	10.6	61.78±12.83	F=4.961
Okuryazar	18	8.3	70.61±10.05	p=0.001
İlköğretim	135	61.9	71.04±9.36	
Lise	33	15.1	71.75±7.78	
Yüksekokul	9	4.1	71.66±8.54	
Baba Eğitim Düzeyi				
Okuryazar değil	8	3.7	58.25±12.37	KW=17.45
Okuryazar	14	6.4	64.28±13.87	p=0.002
İlköğretim	110	50.5	69.93±8.33	
Lise	60	27.5	73.70±9.49	
Yüksekokul	26	11.9	69.80±10.21	
Yakın Arkadaş Sayısı				
Arkadaşı olmayan	15	6.9	55.80±8.67	F=13.961
1–5 arkadaşı olan	92	42.2	72.25±8.59	p=0.000
5–10 arkadaşı olan	89	40.8	70.22±9.99	
11 > arkadaşı olan	22	10.1	71.00±8.09	

Tablo 3'te öğrencilerin bireysel özelliklerine göre özgecilik puan ortalamalarının dağılımı verilmiştir. Araştırmada kız öğrencilerin özgecilik puan ortalamaları erkek öğrencilerden daha yüksek olmakla birlikte (kız=70.94, erkek=68,11), aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyine göre özgecilik puan ortalamaları değerlendirildiğinde, annesi okuryazar olmayan ($X=61.78$) ve babası okuryazar olmayan öğrencilerin puan ortalamaları ($X=58.25$) daha

düşük olup, aradaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır. Öğrencilerin yakın arkadaş sayısına göre özgecilik puan ortalamalarına bakıldığında ise yakın arkadaşı olmayan öğrencilerin puan ortalamaları ($X=55.80$) anlamlı düzeyde daha düşük bulunmuştur.

TARTIŞMA

Araştırma kapsamına alınan hemşirelik öğrencilerinin özgecilik puan ortalamaları $X=70.16$ 'dır. Öğrencilerin özgecilik düzeylerinin ortalamasının üzerinde olduğu söylenebilir. Diğer insanlara maddi veya manevi kişisel çıkar gözetmeksizin yararlı olmaya çalışma olarak tanımlanan özgecilik^{3,4,5}, hemşirelik uygulamalarının temelini oluşturan profesyonel değerlerden biridir ve hemşirelik tarihi boyunca yardım edici/özgeci mesleklerinden biri olarak tanımlanmıştır^{2,4,13}. Temel değerlerinde özgeciliğin yer aldığı profesyonellerin amacı insanlığa hizmet vermek, yardım etmek ve toplumsal gelişimi sağlamaktır^{4,14}. Literatürde de özgeciliği yüksek düzeyde olan kişilerin insanlara derin sevgiyle yardım etmeyi istedikleri için hemşirelik mesleğini seçtikleri belirtilmektedir^{2,4}. Çalışmaya katılan öğrencilerin %59.6'sı da hemşirelik mesleğini isteyerek seçtiklerini ve %83.5'i hemşirelik mesleğini seçmekten memnun olduklarını belirtmişlerdir. Rognstad ve ark.² Norveç'te hemşirelik öğrencilerinin, hemşirelik mesleğini seçmelerindeki önemli bir etken olan yardım etme motivasyonunun etkisini inceledikleri çalışmada, öğrencilerin hem özgeci olmak hem de yardım ettikleri hastalardan olumlu geribildirim almak için hemşirelik eğitimi almak istediklerini belirlemişlerdir. McGaghie ve ark.¹⁷ da doktorluk, hemşirelik gibi sağlık hizmeti veren meslek gruplarında özgeci davranışın oldukça değerli olduğunu, çünkü özgeci kişilerin kendi çıkarlarından ziyade diğerinin yararına davrandığını ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin empatik eğilimleri ve özgecilik düzeyleri arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur ($r= 0.18$, $p= 0.007$). Bu sonuç, öğrencilerin empatik eğilimleri yükseldikçe özgecilik düzeylerinin de yükseldiği anlamına gelmektedir. Eisenberg ve ark.¹⁸ adölesanlarla yaptıkları çalışmada, empati ve yardım etme eğilimi arasında pozitif ilişki olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde Duru¹⁹ öğretmen adaylarında empati ve yardım etme eğilimi arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında empati ve yardım etme arasında pozitif bir ilişki olduğunu

belirlemiştir. Empati, özgeci davranışın temel nedeni olarak tanımlanmakta olup⁸, empatinin başkalarının sıkıntılarını azaltmak için özgeci davranışlara yol açtığı belirtilmektedir⁹. Bu açıklamalar ışığında, empatik eğilimleri yüksek bireylerden diğerinin içinde bulunduğu psikososyal durumu algılamaları ve özgeci davranışları beklenebilir.

Çalışmada kız öğrencilerin özgecilik puan ortalamaları erkek öğrencilerden daha yüksek olmakla birlikte, aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır. Bu sonuç cinsiyet ile özgecilik arasında ilişki bulunmadığını gösteren çalışmaların sonuçlarına benzerlik göstermektedir¹⁹⁻²². Buna karşılık kadınların erkeklere göre daha çok özgeci davranışlar sergilediklerini gösteren çalışmalarda bulunmaktadır^{8,10,23,24}. Eisenberg ve Mussen²⁵ ise yapılmış olan çalışmaların çoğunluğunda özgeci davranış açısından belirgin cinsiyet farklılıklarının olmadığını, ancak cinsiyet farklılıkları gözlemlendiği durumlarda kızların daha prososyal olduklarını belirtmiştir. Yardım etme davranışı konusunda cinsiyet farklılaşması ile ilgili yorumlar hala açık değildir. Cinsiyetten ziyade cinsiyet rolü-yardım davranışı ile ilgili çalışmalarda daha tutarlı sonuçlar bulunmuştur^{26,27}. Bu açıdan yardım eğilimlerinin biyolojik bir kavram olan cinsiyetten ziyade, psikolojik bir kavram olan cinsel rol ile daha yüksek oranda ilişkili olabileceği düşünülebilir.

Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyine göre özgecilik puan ortalamaları değerlendirildiğinde; annesi ve babası okuryazar olmayan öğrencilerin puan ortalamaları daha düşük olup, aradaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır. Literatürde yüksek eğitimli insanların düşük eğitimli insanlardan daha fazla özgeci davranış gösterme eğiliminde oldukları^{28,29}, özgeci davranışın öğrenme sonucu gerçekleştiği ve olumlu model almayı sağlayacak destekleyici, uyumlu aile ortamlarında arttığı belirtilmektedir³⁰. Bu doğrultuda yüksek eğitimli ve özgeci davranan anne-baba gibi rol modellerini gözlemlemek kişinin özgeci davranış geliştirmesine katkı sağlamış olabilir.

Öğrencilerin yakın arkadaş sayısına göre, özgecilik puanında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır. Çalışmada, "arkadaş sayısı" kelimesi bireyin sosyal ve duygusal çevresinin darlığı ve genişliği hakkında bilgi vermesi açısından tercih edilmiştir. Bireyin arkadaşlarını belirlemede eğilimleri, beklentileri, kültürel çevresi, ilgileri gibi pek çok faktör rol

oynamaktadır. Dolayısıyla bireyin yakın olarak tanımladığı arkadaş çevresi aynı zamanda onun duygusal ve sosyal çevresinin önemli bir bölümünü oluşturur. Bu açıdan gerek arkadaşlığın kurulmasında gerekse sürdürülmesinde özgeci davranışın kolaylaştırıcı etkisinden söz edilebilir. Yapılan çalışmaların ortak bulgusu da yakın arkadaş sayısı arttıkça yardım eğiliminin de arttığı yönündedir^{2,19,30}. Bu durum, yakın arkadaşı fazla olan öğrencilerin başkalarına karşı daha özgeci davrandıklarını, sosyal ilişki ağlarının genişlediğini ve özgecilik düzeylerini olumlu yönde geliştirdiğini düşündürmektedir. Bunun yanı sıra sosyal ilişki ağındaki artış özgeci davranışı artırırken, özgeci davranışta sosyal ilişki ağının genişlemesine katkı sağlıyor olabilir.

SONUÇ

Bu çalışmanın sonucunda hemşirelik öğrencilerinin empatik eğilim ve özgecilik puan ortalamalarının ortalamanın üzerinde olduğu, empatik eğilim ve özgecilik düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Anne ve babası okuryazar olmayan, babası çalışmayan ve yakın arkadaşı olmayan öğrencilerin özgecilik düzeylerinin anlamlı düzeyde düşük olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda empatinin prososyal davranışlarla ilişkisi dikkate alındığında, hemşire adaylarının empatik becerilerini artırıcı program ve uygulamalara ağırlık verilip prososyal eğilimlerinin güçlendirilmesi; işbirliği, yardımlaşma, sorumluluk alma gibi özgeci davranışların eğitim-öğretim ortamlarında teşvik edilmesi; öğrencilerin özgeci davranışlarını geliştirecek etkinliklere katılmalarının desteklenmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Johnson M, Haigh C, Yates-Balton N. Valuing of altruism and honesty in nursing students: A two decade replication study. *Journal of Advanced Nursing*. 2007;57(4):366-374.
- Rognstad MK, Nortvedt P, Aasland O. Helping motives in late modern society: values and attitudes among nursing students. *Nursing Ethics*. 2004;11(3):227-239.
- Khalil EL. What is altruism?. *Journal of Economic Psychology*. 2004; 25:97-123.
- Gormley KJ. Altruism: a framework for caring and providing care. *Int. J. Nurs. Stud*. 1996;33(6):581-588.
- Gintis H, Bowles S, Boyd R, Fehr E. Explaining altruistic behavior in humans. *Evol. Hum. Behav*. 2003;24:153-72.
- Batson CD: Altruism and prosocial behavior, "Weiner IB (ed): Handbook of Social Psychology, 5. baskı kitabında" s. 463-485, John Wiley & Sons, Inc., Newyork (2003).
- Eisenberg N. Distinctions among various modes of empathy-related reactions: A matter of importance in humans. *Behav. Brain Sci*. 2002;25:33-34.
- Eisenberg, N. Fabes RA, Spinrad TL: Prosocial development, "Damon W, Lerner RM (eds): Handbook of Child Psychology, 6. baskı kitabında" s. 646-719, John Wiley & Sons, Newyork, (2006).
- Batson DC: The Altruism Question: Toward A Social-Psychological Answer, 1, baskı kitabında" s. 17-109, UK: Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, New Jersey 07642, (1991).
- Carlo G, Hausmann A, Christiansen S, Randall BR. Sociocognitive and behavioral correlates of a measure of prosocial tendencies for adolescents. *Journal of Early Adolescence*. 2003;23(1):107-134.
- Dökmen Ü: İletişim Çatışmaları ve Empati, 5. baskı kitabında" Sistem Yayıncılık, İstanbul (2005)
- Eslinger P, Moll J, de Oliveira-Souza R. Emotional and cognitive processing in empathy and moral behavior. *Behav. Brain Sci*. 2002;25:34-35.
- McCamant KL. Humanistic nursing, interpersonal relations theory, and the empathy-altruism hypothesis. *Nursing Science Quarterly*. 2006;19(4):334-338.
- Fahrenwald N, Bassett SD, Tschetter L, Carson PP, White Z, Winterboer V. Teaching core nursing values. *Journal of Professional Nursing*. 2005;21(1):46-51.
- Akbaba S. Özgecilik ölçeğinin Türkçeye uyarlanması geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2001;3(2):85-95.
- Dökmen Ü. Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile gerçekleştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 1988;2(1-2):155-190.
- McGaghie WC, Mytko JJ, Brown WN, Cameron RC. Altruism and compassion in the health professions: A search for clarity and precision. *Medical Teacher*. 2002;24(4):374-378.
- Eisenberg N, Zhou Q, Koller S. Brazilian adolescents' prosocial moral judgment and behavior: relations to sympathy, perspective taking, gender role orientation, and demographic characteristics. *Child Development*. 2001;72(20):518-534.
- Duru, E. öğretmen adaylarında empatik eğilim düzeyinin bazı psikososyal değişkenler açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2002;2(12):21-35.
- Onatır M, Otrar M: Öğretmenlerde Özgecilik ve Değer Tercihleri Arasındaki İlişki, Değerler Eğitimi Sempozyum Kitabı, Eskişehir (2011). (www.pegem.net/Akademi/sempozyum_detay.aspx?id=126510)
- İşmen E, Yıldız A. Öğretmenliğe ilişkin tutumların özgecilik ve atılganlık düzeyleri açısından incelenmesi. *Eğitim Yönetimi*. 2005;11(42):151-166.
- Ma KH. The relation of gender-role classifications to the prosocial and antisocial behavior of chinese adolescents. *The Journal of genetic psychology*. 2005;255-266.
- McGinley M, Carlo G. Two sides of the same coin? the relations between prosocial and physically aggressive behaviors. *J. Youth Adolescence*. 2007;36:337-349.

24. Carlo G, Randall BA. The development and validation of a multidimensional measure of prosocial behavior. *Journal of Youth and Adolescence*. 2002;31:31-44.
25. Eisenberg N, Mussen PH: The Roots of Prosocial Behavior in Children. 4. baskı kitabında” s.55-140, Cambridge University Press, Newyork, (1997).
26. Oswald AP. The effects of cognitive and effective perspective taking on empathic concern and altruistic helping. *The Journal of Social Psychology*. 1996; 136):613-624.
27. Gabay R, ve ark. Is gender or gender role orientation a better predictor of empathy in a adolescence?. *A journal of Research*. 1998;39(1-20):45-60.
28. Bekkers R, De Graaf ND. Field of Education and Prosocial Behavior. s. 1-3, Utrecht University Press, Netherlands (2005).
29. Wilson J, Musick MA. Who cares? towards an integrated theory of volunteer work. *American Sociological Review*. 1997;62(5):694-713.
30. Lee L, Piliavin JA, Call RAV. “Giving time, mone, and blood: similarities and differences. *Social Psychology Quarterly*. 1999;62(3):276-290.